

אריאל שנבל - "יום השישי" – הוצאת כנרת-זמורה- ביתן, תשפ"ו - 2026, 272 עמ'.

הספר שלפנינו הוא תוספת לספרות הספקולטיבית בעברית, ונסביר. ספרות ספקולטיבית מאגדת תחתיה את כל היצירות המשנות בכוונה את חוקי המציאות אותם אנו מכירים, ותוך כדי השינוי בונה עולם חדש ועקבי. זו כתיבה ששואלת "מה היה קורה אילו?", ובונה עולם שונה מזה שלנו כדי לבחון רעיון, חשש או תקווה. הסוגות (ז'אנרים בלע"ז) השונות הידועות כמדע בדיוני, פנטזיה, ספרות דיסטופית ואוטופית, אימה, כשפים, הן כולן ענפי הספרות הספקולטיבית. וכמובן, אין למונח גבולות מוסכמים ויש המגדירים אותו בפשטות ככל ספרות שבה קיים יסוד מהותי שאינו אפשרי במציאות (החל מסיפורי רבי נחמן מברסלב ועד ספרי הארי פוטר).

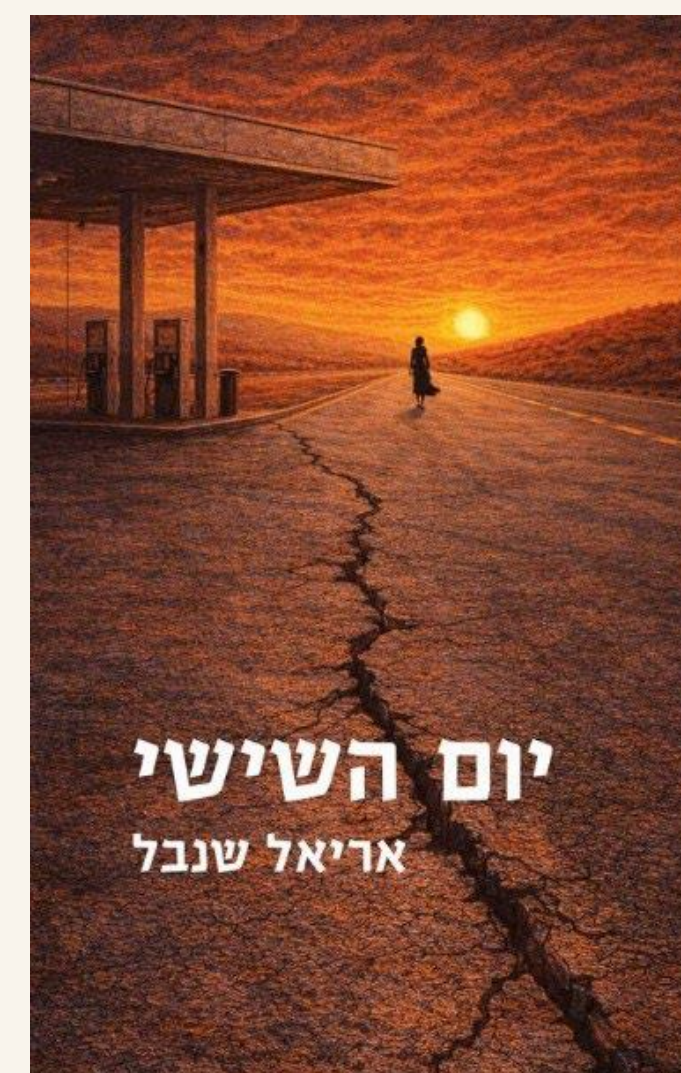
מבין המוטיבים הקלאסיים הידועים עולה השאלה של חזרה לעבר. ויותר מזה, האם ניתן לחזור לעבר ולתקן מחדלים שקל היה מאוד לתקנם? לוגית לפחות, מדובר בסתירה מהותית. אם נצליח לחזור לעבר, ממילא זה ישתנה, העתיד ישתנה, ולא יהיה בעתיד מי שיחזור לעבר. מה יקרה אפוא למי שחזר לעבר? לפחות לגופו הפיזי? אבל לוגיקה כמובן מזמן לא מפריעה לספרות (כשם שיש אומרים שאינה משפיעה גם על הפוליטיקה). אחת השאלות הנשאלות תמיד היא האם ניתן היה לחזור בזמן, להרוג את היטלר ולחזור? וכך הייתה נמנעת השואה ומלחמת העולם השנייה בכלל?

כך למשל סדרת ספריה של קוני ויליס (Connie Willis) עוסקת במסע בזמן שנעשה על ידי ההיסטוריונים של אוקספורד (מתוך המטרה החשובה של לימוד היסטוריה בזמן שבו היא מתרחשת!). אולם שם מוכנס עיקרון על פיו 'רצף הזמן-מרחב' מגן על עצמו. אם נוסע בזמן מנסה לעשות שינוי היסטורי גדול, כמו להגיע להיטלר כדי להרוג אותו — הנוסע יוסט בזמן, במקום, או בשניהם, כך שההתנקשות לא תתאפשר.

סיפור מדע בדיוני מפורסם אחר הוא סיפורו של דזמונד וורזל משנת 2007 (Wikihistory). הסיפור כולו בנוי כשרשור הודעות בפורום של "אגודת נוסעי הזמן". חבר חדש מתפאר שחזר לברלין 1936 וחיסל את היטלר — ומצפה לתשואות. במקום זה הוותיקים מגלגלים עיניים: "כולם הורגים את היטלר בטיול הראשון", וממילא ההיסטוריה מתקנת את עצמה או שמישהו ממהר לאפס את השינוי. סביב זה מצטברות שאלות מסקרנות — על טירון שמחק את עצמו מהקיום כשהרג בטעות אב-קדמון שלו, וויכוחים בירוקרטיים על "מי אסור לגעת בו", ועוד.

סביב רעיון זה של מסע בזמן בנה שנבל את ספרו הנוכחי המתייחס לנושא הכואב של השביעי באוקטובר שנת 2023. מה היה קורה אם ניתן היה לחזור בזמן ליום השישי באוקטובר, ולשנות את מה שאירע? תיאורטית לפחות, לו היו האזהרות מגיעות בזמן, היה כל האירוע נחסך. האם אפשרי הדבר?

אברהם טננבוים

”חוזקו העיקרי של הספר הוא דווקא בסגנון. המשפטים קצרים ובהירים, האירועים מתקדמים במהירות, והספר בנוי כך שקל מאוד להמשיך לעמוד הבא. אין כאן פרוזה המבקשת להתעכב על תיאורים ארוכים או להפגין וירטואוזיות לשונית.”

”הספר גם עוסק רבות בחברה הישראלית, כולל בעיותיה הפנימיות. הוא מזכיר את הסכסוכים השונים, ההפגנות האלימות, והבוטות וחוסר הסובלנות שמגזרים שונים בה מביטים זה על זה. כמובן, הוא אינו חוסך שבטו מתופעות אלו, ולפעמים אף בהגזמה.”

גיבורת הספר היא אלמנת צה"ל, ששכלה את בעלה במלחמה. יש בידה אפשרות לחזור לעבר ולשנותו. בספרות ספקולטיבית לועזית החזרה היא על ידי מכונות זמן משוכללות ולחילופין קסמי מכשפות מסתוריים. היות שיהודים אנו, היא יכולה לעשות זאת דרך קמיע קבלי ששורשיו ברמח"ל (רבי משה חיים לוצאטו).

הגיבורה מעוררת אמפתיה דווקא משום שאיננה מבקשת לשנות את העולם כולו. הכאב הוא מאוד אישי. היא מבקשת להציל את בעלה ויחד איתו הרבה מאוד מכרים אחרים שלה. אולם היא מודעת היטב לדילמות ולבעייתיות שניסיונה יכול לייצר. בין השאר, לטענה העולה שוב ושוב שניסיונות התערבות עבר כשלו.

אלא שמעבר לשאלות הפילוסופיות, ישנה שאלה פשוטה יותר. נניח כי הצליחה לחזור בזמן לאותו יום שישי ערב ההתקפה, כיצד תוכל לשכנע את מקבלי ההחלטות כי זהו המצב? החסרי משוגעים אנו? כיצד היו מגיבים מקבלי ההחלטות לאישה חצי-היסטרית המודיעה כי מחר תחל התקפה רצחנית? התקפה ששום גוף מודיעין לא חוזה אותה? נניח כי מישוהו מאיתנו יכול היה לחזור לעבר, כיצד היינו נוהגים כדי לשכנע את הלא משוכנעים? חוזקו העיקרי של הספר הוא דווקא בסגנון. המשפטים קצרים ובהירים, האירועים מתקדמים במהירות, והספר בנוי כך שקל מאוד להמשיך לעמוד הבא. אין כאן פרוזה המבקשת להתעכב על תיאורים ארוכים או להפגין וירטואוזיות לשונית. השפה פונקציונלית, ישירה ולעיתים כמעט קולנועית. הדפים עוברים מעצמם מאירוע לאירוע.

ועוד לא עסקנו בעלילה עצמה. אי אפשר כמובן להיכנס לפרטיה מחשש לקלקלנים (ספויילרים בלע"ז), אך זו מתפתחת בדרך מפתיעה למדי. אנו מגלים מהר למדי שלהתערבות בהיסטוריה יש מחיר משלה. שנבל נוקט כאן עמדה ברורה למדי באשר לחוסר התוחלת בניסיונות לשיפור ההיסטוריה. הוא שייך כנראה לאסכולה הגורסת שכל אלו המנסים לשנות את ההיסטוריה, גורמים בדרך כלל יותר נזק מאשר תועלת, ומעבר לכך לא נפרט. נעיר רק שהיא מעניינת, מסקרנת ומעוררת מחשבה.

הספר גם עוסק רבות בחברה הישראלית, כולל בעיותיה הפנימיות. הוא מזכיר את הסכסוכים השונים, ההפגנות האלימות, והבוטות וחוסר הסובלנות שמגזרים שונים בה מביטים זה על זה. כמובן, הוא אינו חוסך שבטו מתופעות אלו, ולפעמים אף בהגזמה.

המחבר אריאל שנבל הוא עיתונאי שבעברו התמקד בכתיבה הומוריסטית וכיום פרשן לענייני ארה"ב (בעיקר ב-"מקור ראשון"), מה שמסביר את סגנונו. זהו ספר הפרוזה הראשון שלו, אך סביר להניח שלא האחרון.

מומלץ לרוצים לקרוא ספר מסקרן המעורר מחשבות לא מעטות על היסטוריה ואפשרויות לשניויה, וגם עוסק תוך כדי כך בחברה הישראלית ואתגריה.

* * *